

Соціальне підприємництво - інструмент розвитку громад

*На основі навчально-методичного посібника
«Еколого орієнтоване соціальне підприємництво у громаді» О.Чуйко, В.Шкуро*

ОЗНАКИ, ЯКІ ВИОКРЕМЛЮЮТЬ ГРОМАДУ:

- географічна область і межі проживання;
- спільна культура, яка включає спільну мову, на якій спілкуються члени громади;
- мережа стосунків і взаємодії в громаді;
- сформована ідентичність (людина в громаді відчуває свою приналежність до єдиного цілого, емоційно пов'язана з цим утворенням, має певну лояльність стосовно неї);
- у певних випадках розповсюджена релігія;
- колективна дія (люди усвідомлюють спільний інтерес і спроможні на організацію колективної дії).

Громада - спільнота, об'єднана за ознакою спільного проживання у певній місцевості, члени якої об'єднані певним досвідом, соціальними стосунками і прагненнями.

ХАРАКТЕРИСТИКИ ХОРОШОЇ ГРОМАДИ

- хороша громада – це спільнота, в якій нема бідності, злочинності, яка забезпечує високу якість життя для усіх її членів;
- хорошою є та громада, в якій є лідери, які спрямовують її на розвиток. Лідери несуть відповідальність за вирішення спорів і прийняття правильних рішень для блага тих, кому вони служать;
- хорошою є та громада, яка сприяє інклюзії та публічності, оскільки її члени можуть працювати на спільне благо, що також полегшує розвиток громади;
- хорошою є та громада, яка сприяє справедливості і рівному доступу до прав.

РОЗВИТОК ГРОМАДИ ПЕРЕДБАЧАЄ:

- сприяння мотивації людей за допомогою програм, спрямованих на їх загальний розвиток громади як осередка суспільства;
- заохочення гуртування і командної роботи, що викликає почуття сили і приналежності;
- проведення соціальних реформ шляхом відмови від застарілих соціальних чи культурних практик;
- соціальне інформування і просвіта в питаннях соціального розвитку, вирішення соціальних проблем таких як бідність, безробіття, здоров'я, безпека та ін.;
- сприяння ефективному управлінню, оскільки воно гарантує, що лідери громади знаходяться у певній напрузі. Це змушує їх усвідомлювати, що за ними слідкують, коли йдеться про проблеми, пов'язані із людьми, і про те, як вони приймають рішення, які їх зачіпають.

ЧЕКОВЕЙ (CHESKOWAY) ВИЗНАЧАЄ ШІСТЬ РІЗНИХ СТРАТЕГІЙ ЗМІН У ГРОМАДАХ:

1. МАСОВА МОБІЛІЗАЦІЯ

2. СОЦІАЛЬНА ДІЯ

3. УЧАСТЬ ГРОМАДЯН

4. ГРОМАДСЬКА АДВОКАЦІЯ

5. НАРОДНА ОСВІТА

6. РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ ПОСЛУГ

1. МАСОВА МОБІЛІЗАЦІЯ

Масова мобілізація спрямована на те, щоб домогтися змін шляхом організації і об'єднання великої кількості людей навколо проблем. Передбачається, що видимі публічні дії можуть генерувати владу та примушувати її здійснювати певні дії. З цієї точки зору проблема знаходиться в центрі уваги зусиль, спрямованих на зміни. Тому питання вибору є дуже важливим. Необхідно обрати ті проблеми, які сподобаються великій кількості людей. Якщо прихильники не будуть підтримувати це питання, навряд чи масова мобілізація призведе до значних змін.

Ця стратегія часто використовується як відповідь на існуючі умови, і швидше як незалежна сила змін.

Мета - перемогти над конкретними, обмеженими часом проблемами, а не створювати постійну організацію для майбутніх зусиль щодо змін.

2. СОЦІАЛЬНА ДІЯ

Метою соціальних дій є створення потужних організацій на рівні громади, щоб здобути покращення в житті людей, зробити людей більш обізнаними про власну владу та змінити існуючі владні стосунки у громаді.

Ця модель визнає, що організація є важливою для влади.

Для тих, хто використовує цю модель для макропрактики, організація покликана стимулювати колективні дії та генерувати владу в громаді.

3. УЧАСТЬ ГРОМАДЯН

Як стратегія макропрактики громадська участь намагається залучити громадян до планування політики та реалізації програм, які проводяться державними установами. Передбачається, що люди повинні брати активну участь у органах влади, а державні органи повинні залучати їх до питань, які їх стосуються.

Модель ґрунтується на передумові, що участь має значні переваги як для влади, так і для громадян. Для уряду вона може збирати та надавати інформацію, визначати погляди та думки, генерувати нові ідеї, формувати підтримку виборчих округів, відкривати політичний процес шляхом залучення традиційних неучасників, розвивати організацію та згуртованість громад.

4. ГРОМАДСЬКА АДВОКАЦІЯ

Громадська адвокація - це процес представлення інтересів виборців та груп інтересів на законодавчих, адміністративних чи інших усталених інституційних аренах.

Основою цієї моделі є переконання, що всі групи всередині громади повинні мати представництво незалежно від їх багатства та могутності. Громадські захисники, як правило, дуже досвідчені, глибоко віддані та прагнуть змін. Однак критики часто стверджують, що адвокати часто не поділяють соціально-описових характеристик спільноти свого клієнта, а також не консультуються або не залишаються підзвітними людям, яких, як стверджують вони, що представляють, залучають їх до виявлення проблем або допомагають їм виступати за себе.

5. НАРОДНА ОСВІТА

Ця модель має на меті створити зміни шляхом підвищення критичної свідомості про загальні потреби людини. Це передбачає, що люди можуть брати участь, але тимчасово не бажають цього робити, оскільки їм не вистачає компетенцій, впевненості або загальної свідомості.

Народна освіта - це форма практики, в якій люди критично розмірковують про свою об'єктивну реальність і діють на це відображення, щоб «перетворити світ». Трансформація не можлива і не відбудеться, якщо рівень свідомості людей не буде підвищено щодо проблем, з якими вони стикаються.

Пауло Фріре (1970) використовував цей метод у поселеннях скватерів Бразилії. Він об'єднав невеликі групи людей, щоб описати теми, що домінують у їх повсякденному житті, обговорити ці теми як проблеми, які слід розглянути групі, вибрати декілька проблем для діалогу та роздумів, а також сформулювати плани вирішення проблеми.

Метою цієї моделі є перетворення свідомості людей від стану відповідності до реформування до трансформованого суспільства.

6. РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ ПОСЛУГ

Розвиток місцевих послуг - це процес, завдяки якому люди надають власні послуги на рівні громади. Він передбачає, що проблеми в громадах мають місцеві рішення і що мешканці можуть вживати місцевих ініціатив, щоб допомогти собі. Це не форма зовнішньої пропаганди для місцевих груп (громадська пропаганда), ані мандатна участь у планах, що випливають з іншої моделі (участь громадян).

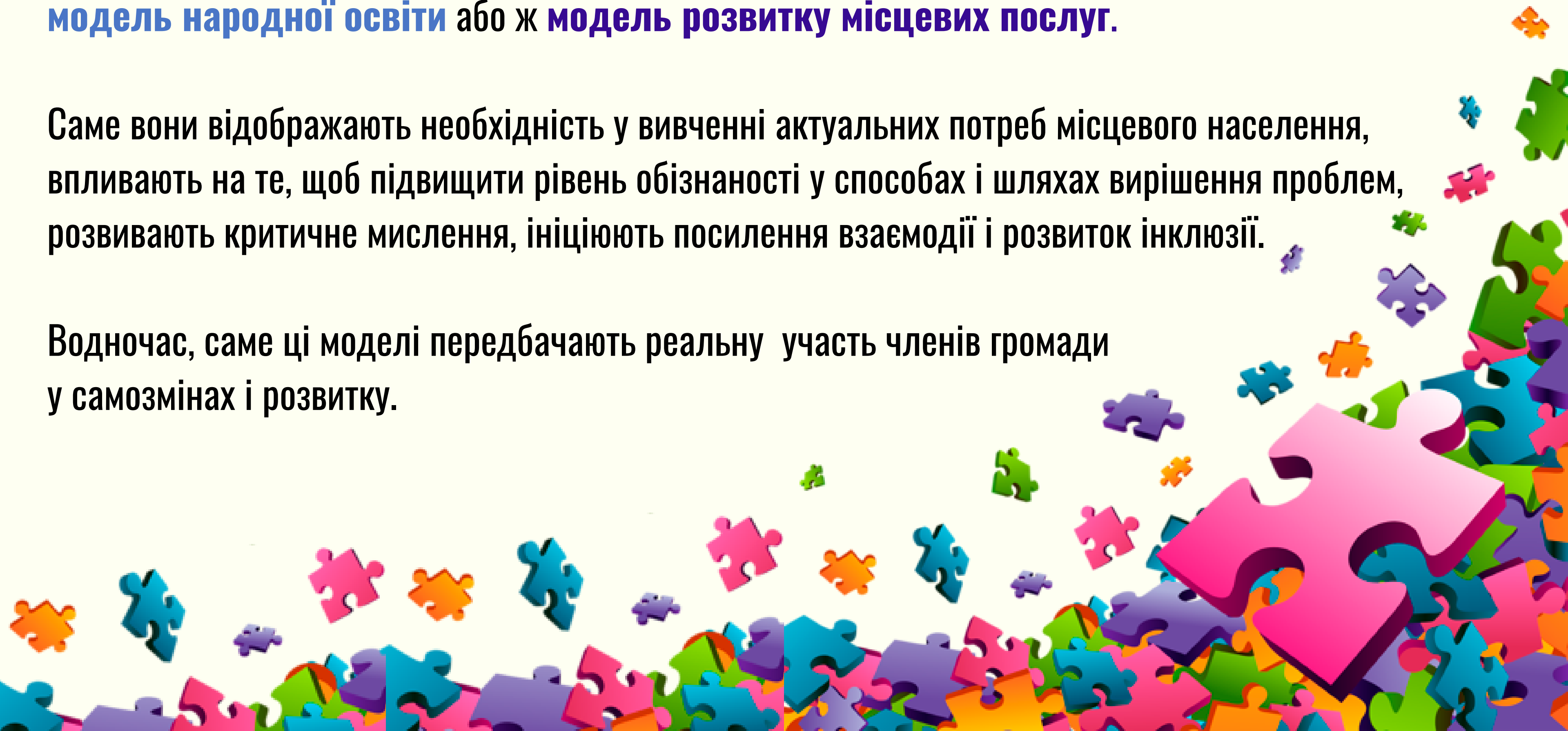
Цей підхід використовує процес, завдяки якому люди зміцнюють себе, а також свою громаду, працюючи над розвитком послуг, необхідних її членам.

Прихильники визначили ряд переваг такого підходу. Це може забезпечити психосоціальну користь для учасників за рахунок зниження ізоляції та посилення взаємодії. Ця модель може сприяти розвитку організації шляхом встановлення пріоритетів та впровадження програм. Це може покращити надання послуг, зробивши їх більш чуйними до потреб людей.

Під час упровадження соціального підприємництва в громаді варто опиратися на **модель народної освіти** або ж **модель розвитку місцевих послуг**.

Саме вони відображають необхідність у вивченні актуальних потреб місцевого населення, впливають на те, щоб підвищити рівень обізнаності у способах і шляхах вирішення проблем, розвивають критичне мислення, ініціюють посилення взаємодії і розвиток інклюзії.

Водночас, саме ці моделі передбачають реальну участь членів громади у самозмінах і розвитку.

Таким чином, розвиток громади ґрунтується на цінностях прав людини, соціальної справедливості, рівності і поваги до різноманітності.

Принципи, що лежать в основі цієї практики:

- **Самовизначення** - люди і спільноти мають право робити свій вибір і приймати рішення.
- **Розширення прав і можливостей** - люди повинні мати можливість контролювати і використовувати свої власні активи і засоби впливу.
- **Колективні дії** - об'єднання в групи або організації зміцнює голоси людей.
- **Спільна робота і навчання** - співпраця та обмін досвідом є життєво важливими для ефективної громадської діяльності.

ЗЕЛЕНА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Концепція зеленої соціальної роботи спирається на філософію сталого розвитку та на структурний підхід до розв'язання проблем соціальної нерівності та бідності, наголошує на потребі такої діяльності соціальних працівників, яка була б орієнтована на забезпечення гідних умов навколишнього середовища та екологічної справедливості, належного і рівного доступу до природних ресурсів, веде мову про зміну соціального контексту та збереження довкілля, обґрунтовує специфічну практику втручання соціальних працівників в умовах екологічних та техногенних катастроф.

Зелена соціальна робота обстоює потребу у специфічних для місцевості, культурно відповідних підходах до зменшення ризиків та ліквідації наслідків стихійних лих, передбачає розвиток громади на основі підходу, орієнтованого на сильні сторони та розвиток соціального капіталу, за якого громада розглядається як співвиробник соціальних змін у подолання структурних нерівностей.

ТРИ СКЛАДОВІ РОЗВИТКУ ЕКОСОЦІАЛЬНОГО ПІДХОДУ

АКТИВІЗАЦІЯ

(НАСНАЖЕННЯ, ІМПАУЕРМЕНТ),
ЙДЕТЬСЯ ПЕРЕВАЖНО НЕ ПРО
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ, А ПРО
КОЛЕКТИВНИЙ ВИМІР, ТОБТО ПРО
НАСНАЖЕННЯ ГРОМАД.

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ,
ЯК РЕСУРС ГРОМАДИ

ЖИТТЕСТІЙКІСТЬ (РЕЗИЛІЄНС)
ЯК ЗДАТНІСТЬ ГРУП І ГРОМАД
ПРОТИСТОЯТИ ВИКЛИКАМ.

Мета соціального підприємництва - вести бізнес і, одночасно досягати соціальних цілей; вища місія - досягнення сталого позитивного ефекту в громаді (Mulyaningsih & Ramadani, 2016).

Соціальне підприємництво знижує рівень безробіття та підвищує продуктивність праці окремих осіб та ресурсів, а отже, збільшується дохід людей громади, рівень її соціального благополуччя.

Вдало визначаючи ресурси, наявні можливості та проблеми, соціальний підприємець знаходить інноваційні рішення соціальних та екологічних проблем, що в цілому забезпечує контекст для сталого розвитку.

Надзвичайно важливою складовою успішного соціального підприємництва є залучення до діяльності представників громади. У цьому випадку всі суб'єкти громади отримують відповідні зиски і економічні та соціальні вигоди.

ПЕРЕВАГИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДИ:

Для місцевої громади:

- зміцнення місцевої гордості, почуття спільності та якості життя;
- отримання соціальних послуг або інших соціальних послуг, які покращують якість життя своїх користувачів;
- забезпечення можливостей для освіти, навчання та працевлаштування для людей, які перебувають у невигідному становищі на ринку праці;
- створює можливість для волонтерства, для використання наявних навичок та досвіду або для розвитку нових;
- вирішення актуальних соціальних проблем та соціальних нерівностей та як результат зменшення соціального навантаження на громаду;
- створення додаткових робочих місць в громаді;
- відчуття приналежності до громади та зустрічі з людьми

Для соціального підприємця

- впевненість, що підприємницька діяльність задовольняє потреби громади, має підтримку громади та не завдає несприятливих наслідків, адже громада частково може виступати як аудитор якості діяльності;
- надає нові ідеї та можливості для розвитку;
- визначає нових партнерів та можливості співпраці;
- знаходить людей, що можуть принести нові навички, знання та досвід.
- відчуття приналежності до громади та зустрічі з людьми

Для організації:

- демонструє відкритість до громади;
- створює зв'язок між громадою та організацією;
- визначає та створює нову підтримку, навички та досвід, що можуть бути використані організацією для діяльності.

Для зацікавлених сторін:

- надає громаді, органам місцевого самоврядування, донорам та іншим організаціям впевненості, що проект задовольняє актуальні потреби;
- демонструє потенціал організації залучати та надихати громаду.

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЯК МОЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ

Яким чином можна розвивати соціальне підприємництво у селі?

З точки зору розвитку села, соціальні підприємці можуть заповнити соціальний розрив, допомагаючи в соціальній трансформації економіки. Соціальні підприємці можуть допомогти в розробці моделі стійкого розвитку бізнесу, одночасно знаходячи відповідні можливості, унікальні для місцевих потреб.

За допомогою інноваційних рішень можна вирішувати проблеми бідності, нерівності, безробіття, здоров'я. Сільські райони часто є ідеальними місцями для об'єктів відновлюваної енергетики, вирощування екологічно чистих продуктів, розвитку фермерського господарства.

Переваги мають подвійне значення - соціальні підприємці можуть розраховувати на отримання прибутку, так само як суспільство отримає прибуток в цілому.

РЕЗУЛЬТАТИ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ:

Економічна стійкість – створення робочих місць. Сільські соціальні підприємства можуть принести значні інвестиції в місцеві райони. Продаючи місцеву продукцію та створюючи зайнятість, соціальні підприємства допомагають зберігати гроші в сільській місцевості. Опитувані також зазначили, що багато соціальних підприємств задовольняють дуже специфічні потреби в громадах, які надають місцеві послуги, які в іншому випадку не будуть надані.

Згуртованість громади. Сільські соціальні підприємства можуть як залучати, так і стимулювати, добровільну та спільну культуру громади, тим самим зв'язуючи громади разом. Вони можуть надати підтримку вразливим групам людей, що використовують підприємницький підхід, та створюють можливості для людей, включаючи волонтерство, які роблять внесок у соціальну згуртованість сільських територій.

Додана соціальна вартість – довгостроковий вплив на громаду. Наприклад, надаючи підтримку та набуття навичок серед молоді, соціальні підприємства забезпечують, щоб група набула практичного досвіду, який може впливати на їхнє майбутнє економічне життя, а також на життя громади в цілому

СОЦІАЛЬНИЙ ВПЛИВ

Соціальний вплив - це позитивна зміна, яку створила або здійснила організація з часом. Ця зміна може бути соціальною, економічною та/або екологічною. Метою соціального підприємства - є створення позитивного соціального впливу. Однак важливо мати можливість визначити, зрозуміти та зафіксувати всю цінність впливу діяльності.

Для чого вимірювати соціальний вплив?

- це можливість вчасно звітувати перед спонсорами, надаючи звіти про якість (підзвітність)
- це можливість залучення нових спонсорів через використання переваги вимірювання впливу (залучення фінансування)
- висновки вимірювання впливу допоможуть удосконалити діяльність, що призведе до покращення результатів учасників (навчання і вдосконалення)
- це потужні дані та історії, які можна використовувати для просування вашої організації (маркетинг та комунікація)
- це можливість поширити отримані результати вимірювання впливу серед інших організацій сектора та співпрацювати з ними (співпраця)
- для представлення себе в громаді, як творця змін та залучення потенційних клієнтів, що розділяють ідею соціального підприємства (позиціонування)

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ

Існують різні інструменти для оцінки соціального впливу, які передбачають як залучення сторонніх суб'єктів для її проведення, так і за принципом самооцінювання.

В Україні оцінка соціального впливу, ще не набула широкого поширення серед соціальних підприємців, однак за умови підходу орієнтованого на результат, надзвичайно важливим є її не упущення та приділення значної уваги оцінці соціального впливу.

Досвід Великобританії засвідчує, що одним з ефективних інструментів оцінки впливу є метод **SROI – Ефективність соціальних інвестицій (Social Return on Investment SROI)**.

Це організаційний метод вимірювання широкого поняття «вартості», насамперед соціальної чи екологічної цінності. SROI дозволяє організаціям оцінити, скільки змін створюється, відстежуючи відповідні соціальні, екологічні та економічні результати.

Ключова відмінність SROI від інших методологій - це віднесення грошових значень до кількості створених змін.

ДВА ТИПИ АНАЛІЗУ SROI

ПРОГНОСТИЧНИЙ

Цей тип аналізу реалізується до того, як буде здійснена сама програма або діяльність.

Він використовується як інструмент прогнозування для визначення кількості суспільної цінності, яка може бути створена з урахуванням очікуваних результатів.

Є найбільш корисним при проходженні процесу планування програми чи діяльності, оскільки це спонукає організації створити інфраструктуру, необхідну для адекватного вимірювання змін (відповідні показники, процеси збору даних тощо).

Це також допомагає визначити, як можна найкраще використовувати капітал для найбільшого впливу.

ОЦІНЮВАЛЬНИЙ

Цей тип аналізу реалізується після того, як програма або діяльність вже встигли вплинути на зміни. Іншими словами, вже є результати, які слід виміряти.

Найбільш корисний і найкращий приклад, коли організація вже належним чином відстежує дані про результати або, принаймні, вже має рух, який обчислює соціальну цінність поточних програм або заходів, що працюють в даний час.

Оціночний підхід потребує даних про якісні результати.

ПРИНЦИПИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Згідно керівництва Кабінету міністрів Великобританії, існує 7 основних принципів, що лежать в основі застосування методології Оцінки ефективності соціальних інвестицій:

- ✓ **Залучайте зацікавлені сторони**
- ✓ **Не вимагайте зайвого**
- ✓ **Зрозумійте, які зміни**
- ✓ **Будьте прозорими**
- ✓ **Цінуйте важливі речі**
- ✓ **Перевірте результат**
- ✓ **Включайте лише те, що є матеріальним**

ЕТАПИ АНАЛІЗУ SROI:

1 ЕТАП: ВСТАНОВЛЕННЯ МАСШТАБІВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН

Визначте конкретні межі свого аналізу. Це вимагає чіткого розуміння та ідентифікації зацікавлених сторін, а також їх ролі протягом усього процесу. Встановлення реалістичного (і відповідного!) обсягу допоможе уникнути труднощів в подальшому.

2 ЕТАП: ПОЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

На даному етапі організації зосереджуються на візуалізації того, як створюються чи будуть створені зміни. Як правило, це робиться шляхом створення моделі «Теорія змін», що демонструє взаємозв'язок входів, виходів та результатів для діяльності або дій, які будуть проаналізовані.

3 ЕТАП: ПІДТВЕРДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА НАДАННЯ ЇМ ЦІННОСТІ

Цей етап вимагає визначення показників результативності, які будуть використовуватися як показники змін, та визначення тривалості цих результатів (будуть вони довготривалими чи короткостроковими). На цьому етапі також відбувається збір та аналіз даних і присвоєння значень для результатів.

4 ЕТАП: ВСТАНОВЛЕННЯ ВПЛИВУ

Вплив повинен бути пов'язаний із виконаною діяльністю - іншими словами, організація повинна продемонструвати, що зміни, які відбулися (з урахуванням доказовості результатів), не мали б якого – небудь результату (без діяльності чи програми).

5 ЕТАП: ПІДРАХУНОК SROI

На цьому етапі організація визначає співвідношення, яке повідомляє, скільки цінності генерується на одиницю інвестицій (наприклад, за долар).

6 ЕТАП: ЗВІТУВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ

Зацікавлені сторони повинні бути поінформовані про результати аналізу. Таким чином, вони можуть відповідним чином продовжувати інформувати про еволюцію і виконання діяльності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

- 1. Які визначення громади існують? Чим пояснюється їх розмаїття?**
- 2. Що означає термін «розвиток громади»? Яким чином його можна зафіксувати на практиці?**
- 3. Назвіть моделі практики громади.**
- 4. Що означає напрям «зелена соціальна робота»? Яким може бути місце і роль соціального працівника (соціального менеджера) у просуванні політики розвитку громади?**
- 6. Які зиски отримує громада від упровадження технології соціального підприємництва в громаді?**
- 7. Обґрунтуйте важливість здійснення оцінки соціального впливу діяльності соціального підприємства?**
- 8. Розкрийте зміст принципів та етапів проведення Оцінки ефективності соціальних інвестицій.**